

Tentakkelsnegl *Bithynia tentaculata* (L.) påvist i Store Le, Østfold

INGVAR SPIKKELAND

Spikkeland, I. 2002. Tentakkelsnegl *Bithynia tentaculata* (L.) påvist i Store Le, Østfold. *Natur i Østfold* 21(1/2): 53-56.

Tentakkelsnegl *Bithynia tentaculata* ble påvist i Store Le i Marker sommeren 2002. Dette er det fjerde funnet i Norge. Lokaliteten er, ved siden av en dam ved Brevik, det eneste kjente stedet her i landet hvor arten finnes i dag, men fra Sverige er den rapportert fra Bengtsfors noe lenger nede i samme vassdrag (Dalslands Kanal). Tentakkelsnegl står på den nasjonale rødlista i kategorien *direkte truet*. Sneglefaunaen i den norske delen av Store Le omfatter 12 arter, mens ytterligere to arter er påvist på svensk side. Ut fra det som er kjent i dag, er Store Le, nest etter Øymarksjøen (Haldenvassdraget), den innsjøen i Norge med størst artsmangfold når det gjelder ferskvannssnegl.

Ingvar Spikkeland, Buer, 1870 Ørje. E-post: ingvarsp@tiscali.no

Innledning

Tentakkelsnegl *Bithynia tentaculata* er tidligere bare påvist tre steder i Norge; Frognerdammen i Oslo (1886), Løkken i Sør-Trøndelag (1935) og Brevik i Telemark (1988) (von Proschwitz 1998). I Frognerdammen forekommer ikke arten i dag (Økland 1990), og funnet i Trøndelag finnes det ingen opplysninger om utover at det er belagt i Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm. Ved Brevik ble tentakkelsnegl funnet i en dam ca. 1 km vest for Brevik sentrum, og det antydes at forekomsten kanskje kan være resultat av aktiv utsetting for ca. 100 år siden (von Proschwitz 1998). Tentakkelsnegl står oppført på den norske rødlista i kategorien *direkte truet* (Direktoratet for Naturforvaltning 1999).

Tentakkelsnegl – utbredelse, systematikk og anatomi

I Sverige finnes tentakkelsnegl utbredt i den sørlige delen av landet, nord til Värmland og Uppland, og videre langs Bottenvika opp til finskegrensen. Den er ikke uvanlig i Upperudvassdraget (Dalslands kanal), som drenerer Store Le-området (von Proschwitz 1998). Videre er arten vanlig i Danmark, og finnes ellers i nesten hele Europa og Vest-Sibir (Mandahl-Barth 1949, von Proschwitz 1998).

Tentakkelsnegl tilhører underklassen forgjellesnegler (Prosobranchia) og familien Hydrobiidae. Alle forgjellesnegler kjennetegnes bl.a. ved at de har et lokk (operculum) som benyttes til å dekke skallåpningen. I Norge har vi bare 6 arter innen denne gruppen i ferskvann, mens de aller fleste norske ferskvannssnegler tilhører underklassen lungesnegler (Pulmonata), som mangler lokket foran skallåpningen.

V o k s n e tentakkelsnegler når gjerne en høyde på 9-12 mm og bredde på 6-8 mm (Mandahl-Barth 1949). Arten kjennes på kjegleformet skall med svakt hvelvete vindinger og skall-lokk (operculum) som er

Fig.1. Tentakkelsnegl Bithynia tentaculata blir 9-11 mm høy og 6-8 mm bred, og har et skall-lokk som er tilspisset i øvre hjørne. Etter Mandahl-Barth (1976).

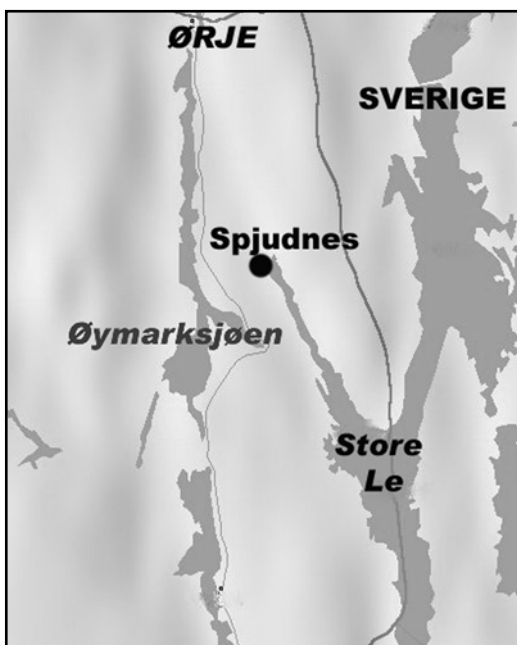

Fig. 2. Kart over deler av Marker og Aremark kommuner i Østfold og tilgrensende områder i Sverige. Fylt sirkel viser funnstedet til tentakkelsnegl.

tilspisset i det øverste hjørnet (se Figur 1). Dette siste kjennetegnet skiller den klart fra vandresnegl *Potamopyrgus antipodarum* og tårnformet ferskvannsgjellesnegl *Valvata piscinalis*, som begge har sirkulært lokk, og som for øvrig også er betydelig mindre. Stor ferskvannsgjellesnegl *Viviparus viviparus* har imidlertid samme form på skall-lokket, men denne arten er mye større enn tentakkelsnegl (høyde 30-33 mm), og har mer hvelvete vindinger. Her i landet finnes den dessuten bare i Oslo-Asker-området, hvor den opprinnelig er utsatt, og nærmeste forekomster i Sverige er i Västergötland (Økland 1990).

Tentakkelsnegl påvist i Store Le

Tentakkelsnegl ble 28.5.02 påvist ved Spjudnes lengst nord i Otteidvika i Store Le (Figur 2). Dette er den nordligste utløperen av Store Le i Norge. Nærmeste funnsted er ved Bengtsfors, som ligger ved innsjøen Lelång nedstrøms Store Le

Tab. 1. Sneglefaunaen på funnstedet til tentakkelsnegl *Bithynia tentaculata* ved Spjudnes i Marker 2.8.02.

Art	Vitenskapelig navn	Antall
Tentakkelsnegl	<i>Bithynia tentaculata</i>	55
Stor damsnegl	<i>Lymnaea stagnalis</i>	1
Vanlig damsnegl	<i>Radix ovata</i>	3
Vanlig skivesnegl	<i>Gyraulus acronicus</i>	> 100
Remsnegl	<i>Bathymophalus contortus</i>	> 100

(Hubendik 1947). Funnet i Store Le ble gjort blant kalkstein i strandsonen. Kalken ble omkring 1900 brutt på Kinnekulle i Västergötland, og fraktet med leker opp Dalslands kanal. Meningen var at den skulle brennes og benyttes som jordbrukskalk, men av en eller annen grunn ble den tippet ved Spjudnes, hvor den ble liggende (A. Volen pers. medd.). Det meste av steinmassen ble liggende på land, men en del havnet også i vannet, og det var blant disse at tentakkelsneglene ble funnet. Til sammen ble 9 individer påvist, alle fullt utvokst med lengde ca. 9 mm.

Stedet ble besøkt andre gang 2.8.02, og sneglefaunaen registrert ved at snegl på og under steinene ble talt opp i løpet av en halvtime. Resultatet er vist i Tabell 1. Vanlig skivesnegl og remsnegl var dominerende på lokaliteten, mens antallet tentakkelsnegler nå var over 50. Omtrent halvparten av disse var fullt utvokste (9-10 mm), og resten var 3-4 mm høye, og trolig klekket samme vår/forsommer. I tillegg var det svært mange eggkapsler og nylig utklekte snegler. Tentakkelsneglene ble bare funnet på kalkstein, noe som antyder at de foretrakk å leve der. Det er forståelig siden kalkinnholdet i Store Le er lavt (ca. 4,0 mg/l Ca²⁺), mens det nok vil være noe høyere i kalksteinens umiddelbare nærhet. Tentakkelsnegl er ikke påvist andre steder ved Store Le, noe som tyder på at bestanden er tynn eller at den bare opptrer på enkelte steder.

Sneglefaunaen i Store Le

Påviste sneglearter i Store Le er vist i Tabell 2. Nomenklaturen følger Glöer & Meier-Brook (1998). Tabellen er basert på materiale samlet inn av undertegnede i perioden 1996-2002. Det er påvist 12 sneglearter i den norske delen av innsjøen (se tab. 2)), et meget høyt antall etter norske forhold. I det store sneglematerialet som Økland (1990) har samlet inn fra 1500 ferskvannslokaliteter i hele landet, er det bare tre innsjøer som har like mange arter. Her i landet overgås dette artsantallet bare av Øymarksjøen i Marker, hvor 16 sneglearter er registrert (Spikkeland in prep.).

Henrikson et al. (1980) rapporterer imidlertid om enda to sneglearter fra svensk del av Store Le; *Valvata macrostoma* (ikke påvist i Norge) og øresnegl *Radix auricularia*. Nå er *V. macrostoma* vanskelige å skille fra unge individer av *Valvata piscinalis*, en art som finnes i Store Le. *V. macrostoma* er imidlertid påvist i Lakssjön nedstrøms Bengtsfors, dvs. noe lenger nede i Dalslands Kanal (von Proschwitz 1997), slik at arten nok kan forekomme i Store Le også. Når det gjelder øresnegl, kan denne arten være meget vanskelig å skille fra den såkalte ampla-formen av vanlig damsnegl *Radix ovata*, og bare undersøkelse av kjønnsorganene kan gi sikkert svar på hvilken art det er. Øresnegl er imidlertid funnet lenger nede i vassdraget (Hübendik 1947), og er også påvist i Ledengstjern og Stikletjern, som drenerer til Store Le (kontrollbestemt av von Proschwitz 16.2.98). Det er derfor sannsynlig at arten også kan forekomme i Store Le. Øresnegl står på den norske rødlista under kategorien *sjelden* (Direktoratet for Naturforvaltning 1999), og her i landet er den i tillegg til innsjøene i Marker bare funnet i et fåtall vann i Vestfold og Pasvik. Uansett er artsmangfoldet av snegl i Store Le meget høyt i norsk sammenheng, og omfatter minst en, muligens tre rødlistearter.

For å finne alle sneglearter i artsrike vassdrag som Haldenvassdraget og Store Le kreves meget stor feltinnsats, og det er ikke usannsynlig at det forekommer arter her som enda ikke er påvist. Eksempelvis finnes *Marstoniopsis scholtzi* (ikke

Tab. 2. Sneglearter i Store Le. (E: Direkte truet)

Art	Vitenskapelig navn
1 Tentakkelsneglsnegl (E)	<i>Bitynia tentaculata</i>
2 Tårnformet ferskvannsgjellesnegl	<i>Valvata piscinalis</i>
3 Stor damsnegl	<i>Lymnaea stagnalis</i>
4 Myrsnegl	<i>Stagnicola fuscus</i>
5 Tårnformet damsnegl	<i>Omphiscola glabra</i>
6 Leveriktesnegl	<i>Galba truncatula</i>
7 Vanlig damsnegl	<i>Radix ovata</i>
8 Remsnegl	<i>Bathyomphalus contortus</i>
9 Lys skivesnegl	<i>Gyraulus albus</i>
10 Vanlig skivesnegl	<i>Gyraulus acronicus</i>
11 Flat skivesnegl	<i>Hippeutis complanatus</i>
12 Rund blæresnegl	<i>Physa fontinalis</i>

påvist i Norge), *Valvata macrostoma* (ikke påvist i Norge), slimet damsnegl *Myxas glutinosa*, rund skivesnegl *Planorbis planorbis*, kjølskivesnegl *Planorbis carinatus* og *Spirulina vortex* (ikke påvist i Norge) i Dalslands Kanal, den siste i eller i umiddelbar nærhet av Store Le ved Dals Ed (Hübendik 1947, von Proschwitz 1997). Ingen av disse er med sikkerhet påvist i Haldenvassdraget eller på norsk side av Store Le. Men med tanke på den store tømmer- og båttrafikken som har foregått opp Dalslands Kanal og gjennom Otteidkanalen i mer enn 150 år, vil det nesten være overraskende om ikke noen av disse også finnes her.

Litteratur

- Direktoratet for Naturforvaltning 1999. Nasjonal rødliste for truede arter i Norge 1998. *DN-rapport* 3:1-161.
- Glöer, P. & Meier-Brook, C. 1998: *Süßwassermollusken*. Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung. Hamburg. 112 s.
- Mandahl-Barth, G. 1949. Bløddyr III. Ferskvandsbløddyr. *Danm. Fauna* 54: 1-249.
- Mandahl-Barth, G. 1976. Oversikt over den lavere ferskvandsfauna. *Natur og Museum* 17: 4-29.
- Henrikson, L., P. Larsson, H. G. Nyman & H. G. Oscarson 1980. Stora Le i Dalsland - en

- limnologisk undersökning 1979. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län, naturvårdsenheten, rapp. 1980: 7.* 68 s.
- Hübendik, B. 1947. Die verbreitungsverhältnisse der limnischen gastropoden in Südschweden. *Zoologische bidrag från Uppsala* 24: 419-599.
- von Proschwitz, T. 1997. Rödlistade sötvattensmollusker i Sverige – utbredning, levnadssätt och status: I: Smal dammsnäcka [*Omphiscola glabra* (O. F. Müller)]. *Göteborgs Naturhistoriska Museum. Årstryck 1997: 37-47.*
- von Proschwitz, T. 1998. *Bithynia tentaculata* (L.) i Norge – en sjelden snegleart ved randen av sin vestgrense, samt litt om spredning av ferskvannssnegler. *Fauna* 50: 102-107.
- Økland, J. 1990. *Lakes and snails. Environment and Gastropoda in 1,500 Norwegian lakes, ponds and rivers.* Universal Book Services/ Dr. W. Backhuys. Oegstgeest, Nederland. 515 s.
- Økland, J. & Økland, K. A. 1996. Mollusca. Bløtdyr, s. 72-79 i: Aagaard, K. & Dolmen, D. (red.). *Limnofauna Norvegica.* Tapir. Trondheim. 310s.